

ROLE UČENÝCH SPOLEČNOSTÍ V PROCESU MODERNIZACE ZEMĚDĚLSTVÍ V RAKOUSKÉM SLEZSKU 1742–1848¹

MAREK VAŘEKA

The article analyses the improvement of agriculture in Austria Silesia by introducing new technologies. This process is known today as the modernization of the agricultural sector. As part of the general modernization of agriculture in the Bohemia Crown Lands (and in the Habsburg Monarchy in general), the Vienna government decided to set up an agricultural society specifically for Austria Silesia. The main purpose of the agricultural societies established at this time was to act in both an advisory and executive capacity on behalf of the government. In Austrian Silesia, The Royal Silesian Agricultural Society in Troppau (Opava) was the most important agricultural society.

Key words: agriculture; modernization; learned societies; 18th and 19th century; Austrian Silesia.

Úvod

Základním cílem předkládaného článku je podat obecný přehled týkající se zajímavého fenoménu hospodářských dějin 18. století – procesu modernizace v zemědělství. Samotnou modernizaci je nutno podle průkopníka tohoto fenoménu v českém prostředí Milana Myšky chápat jako soubor opatření prováděných státem na všech úrovních státní správy směřující k hospodářskému navýšení daného výrobního sektoru. Navíc nelze modernizaci interpretovat pouze v rovině direktivní činnosti státu, ale v celé dějinné šíři. Smyslem zavádění nových technologií, zvýšení výkonnosti zemědělství bylo také u samotných zemědělců, tedy výrobců. Byli to oni, koho stát seznamoval s novými technologiemi v zemědělství, které se do rakouského soustátí dostávaly převážně ze západní Evropy. Aby mohly být informace mezi státem a zemědělci vhodně přenášeny, tak došlo k vytvoření učených společností, jež měly informovat všechny zainteresované strany v zemědělství, tedy nejen majitele panství, úředníky, ale také zemědělce na vesnicích. Stát chtěl provést reformu zemědělství na všech stupních tehdejší společnosti, tedy nejen u privilegovaných, ale i neprivilegovaných vrstev.

Rakouský stát se snažil od poloviny 18. století zodpovědně přistupovat k zemědělství, které bylo jedním ze základních pilířů ekonomiky rakouského soustátí. Cílem vlády bylo dostatečné zabezpečení potravin pro obyvatelstvo a následný ekonomický rozvoj zemědělského sektoru, který byl hlavní ekonomikou státu. Proto se panovník a vláda všemožně snažili tuto oblast co nejvíce modernizovat podle tehdejších evropských trendů. Kromě samotného zabezpečení potravin pro obyvatelstvo, jehož vzrůst sledujeme od počátku 18. století, mělo zemědělství pozitivní vliv na další odvětví sekundární a terciální výroby. Strategický význam zemědělského sektoru, jakožto primárního výrobního odvětví, dostával jasnější obrysy na přelomu 18. a 19. století, kdy se plně zapojil do dalších dvou stupňů výroby. Zemědělství nejen nadále plnilo velmi důležitou

¹ Výstup v rámci projektu GA ČR reg. č. 13-28086S Historický proces modernizace (na příkladu rakouského Slezska).

primární funkci – zásobování trhu zemědělskými komoditami – ale jeho význam rostl v návaznosti na další zpracující sektory sekundárních odvětví. Pro část průmyslových složek byly zemědělské produkty výrobním základem. Proto se již od poloviny 18. století mění přístup státu k samotné podstatě zemědělství, které již není chápáno pouze jako výživový prvek hospodářství, ale jako důležitá součást širší ekonomické základny.²

Proces samotné modernizace přirozeně neprobíhal všude stejně, každý evropský stát se nacházel v jiné fázi. Přesto můžeme v obecné rovině hovořit o jednotícím prvku, kterým modernizace zajisté byla. Přirozeně v rakouském soustátí probíhal tento proces odlišně než v sousedním Prusku, Francii nebo Velké Británii. Mnohonárodnostní rakouské země narážely na velké překážky týkající se vnitřního omezení mezi jednotlivými korunními zeměmi – máme na mysli především cla. Přesto se podařilo vyřešit staré problémy a zaměřit se na nejdůležitější věc – modernizaci.³

Slezsko představovalo v rámci zemí Koruny české strategické a hospodářsky velmi cenné území. Ztráta většiny Slezska znamenala pro královnu Marii Terezií (1717–1780) katastrofu. Vše bylo stvrzeno berlínským mírem 22. června 1742. Pruský král Fridrich Veliký (1716–1786) získal kontrolu nad touto strategickou oblastí, která brzy začala tvořit pátevní síť nově vznikajícího pruského království. Na druhé straně Marie Terezie musela zajistit trvalou integritu zbytku Slezska (tzv. rakouského), které tvořila knížectví Těšín, Opava, Krnov a část Nisy. Sama královna z titulu slezské vévodkyně chtěla zabezpečit rakouské Slezsko před další ztrátou území, a proto se rozhodla povznést zde ekonomickou úroveň. S tím souviselo také zlepšení zemědělské situace ve všech korunních zemích a zavedení nových technologií v oblasti živočišné a rostlinné výroby, které nazýváme modernizací zemědělského sektoru.⁴

Učené společnosti v zemích Koruny české

Královská slezská zemědělská společnost Opava

Právě učené společnosti měly zcela zásadní vliv na prosazování nových myšlenek a technologií v zemědělském sektoru. Učené společnosti zřizoval stát, jejich primárním cílem bylo přispět k zlepšení stávající situaci v zemědělství.

V rámci procesu modernizace zemědělství v zemích Koruny české, potažmo celé habsburské monarchie, se vídeňská vláda rozhodla zřídit samostatnou zemědělskou společnost také pro

² Obecně o problematice vzniku dynamického zemědělství od poloviny 18. století. BERANOVÁ, M. – KUBAČÁK, A.: *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. Praha 2010, s. 242–246; MÍKA, A.: *Nástin vývoje zemědělské výroby v českých zemích v epoše feudalismu*. Praha 1960, s. 34–54; PETRÁŇ, J.: *Homo faber*. Praha 1967, s. 14–23.

³ MYŠKA, M.: *Problémy a metody hospodářských dějin. Metodické problémy studia sekundárního sektoru*. Ostrava 2010, zvláště s. 48–64. Tam další literatura k problematice metodologie modernizace a jejího přímého vztahu s procesem průmyslové revoluce.

⁴ K problematice ztráty Slezska v době vlády Marie Terezie srovnej základní práce. FUKALA, R.: *Slezsko – neznámá země Koruny české: knížecí a stavovské Slezsko do roku 1740*. České Budějovice 2007; KRŮL, M.: *Fortyfikacje górskie Przełęcz Jablonkowskiej*. In: Przerwa, Tomasz-Podruczny, Grzegorz (red.) *Twierdza srebrnogórska IV. Wojna Siedmioletnia w Sudetach i nowożytnie fortyfikacje górskie*. Wrocław 2013, s. 59–74; GAWRECKI, D. a kol.: *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*. I. II. Opava 2003; KORBELÁŘOVÁ, I. – ŽÁČEK, R.: *Slezsko v pruském statistickém výkazu z let 1743–1746*. Opava 2006. TÍŽ; *Těšínsko – země Korun české. Ducatus Tessenensis – terra Coronae Regni Bohemiae. (K dějinám knížectví od počátku do 18. století)*. Český Těšín 2008; MYŠKA, M.: *Šlechta v Čechách, na Moravě a ve Slezsku na prahu buržoazní éry*. In: *Časopis Slezského muzea, řada B*, 36, 1987, s. 46–65; TÝŽ: *Problémy a metody hospodářských dějin. Metodické problémy studia dějin sekundárního sektoru*. Ostrava 2010. Zde najde zájemce nejnovější metodologii k hospodářským dějinám.

Rakouské Slezsko. Hlavní smysl v zakládání tohoto typu společnosti tkvěl v poradní a výkonné funkci pro vládu. Ta měla v plánu soustředit v Královské slezské zemědělské společnosti odborníky, kteří pomohou svými zkušenostmi zmodernizovat celý zemědělský sektor. Vznik této společnosti v Opavě nebyl nikterak náhodný nebo převratný. Po založení podobných zemědělských společností bylo jen otázkou času, kdy se centrální vláda rozhodne pro stejný krok také v rámci Rakouského Slezska.⁵

Královská slezská zemědělská společnost⁶ vznikla dvorským dekretem 9. srpna 1770,⁷ vlastní činnost pak byla zahájena 27. dubna 1771.⁸ Skládala se z čestných, řádných a dopisujících členů. Všichni členové pracovali pro tuto organizaci zdarma, výjimku však tvořilo vedení. Dále si byli všichni pracovníci rovni – nerozhodovala stavovská příslušnost. Hlavním cílem bylo pracovat na povznesení zemědělského potenciálu Rakouského Slezska. Členové byli vybíráni z vážných osob, které měly znalosti v oblasti zemědělství. Jednalo se především o učitele, faráře, úředníky na statcích a majitele panství. Přihlíželo se také k členství lidí vlastnických půdu, kteří měli provádět zemědělské experimenty, o nichž následně informovali na schůzích společnosti. Řádní členové se museli účastnit schůzí, zatímco dopisující měli pouze komunikovat a předkládat návrhy k jednotlivým problémům.⁹

Vedení Královské slezské zemědělské společnosti se skládalo z protektora, ředitele, kancléře, sekretáře a kancelisty. Činnost protektora byla pouze čestná. Nezasahoval do činnosti společnosti. Svoji osobou pouze zaštiťoval instituci. Do zrušení Královského úřadu v Opavě vykonával funkci protektora zemský prezident, poté byl protektorem až do zrušení Královské slezské zemědělské společnosti v Opavě jmenován gubernátor Moravsko-slezského gubernia. Jestliže tato funkce byla pouze reprezentáční a měla nově zřízené hospodářské společnosti dát větší lesk, samotným výkonem a řízením společnosti byl pověřen ředitel. Ten zodpovídal za veškeré řízení a reprezentaci společnosti. Pod ním byl kancléř, sekretář a kancelista. Funkce kancléře spočívala v jeho účasti na všech schůzích. Sestavoval závěrečné zprávy a informoval o důležitých zprávách. Měl na starosti celou registraturu společnosti a zodpovídal za finanční částky. Sekretář se věnoval psaní protokolů a veškeré písemné agendě. K ruce měl ještě kancelistu, který zodpovídal za přepisy konceptů do čistopisu.¹⁰

⁵ Základní informace k problematice zemědělství nalezne zájemce v syntéze BERANOVÁ, M. – KUBAČÁK, A.: c. d., s. 242–247; JIRÁSEK, J.: *Slezská hospodářská společnost*. Slezský sborník, 62 (22), 1964, s. 504–510. d'ELVERT, Ch.: *Schriften der historisch-statistischen Sektion der k. k. mähr. Schles. Gesellschaft der Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde*. sv 5. Brno 1853, s. 121–122. TÝŽ: *Die schles. Agrikultur-Gesellschaft*. In: *Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der k. k. mähr. Schles. Gesellschaft zu beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde*. Brünn 1860, č. 5, s. 34–37. TÝŽ: *Geschichte der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, mit Rücksicht auf bezüglichen Cultur-Verhältnisse Mährensund, Osterr. Schlesiens*. Brünn 1870. *Schematismus für das Markgrathum Mähren und Herzogthum Schlesien, auf das Jahr 1808*. Brünn–Olmütz 1787–1796, 1798, 1809, 1811, 1812; VLČEK, K.: *Podíl učených zemědělských společností na vývoji zemědělské ekonomiky*. Časopis pro Dějiny venkova s přílohou Selský archiv, roč. 26, 1939, s. 173–184. Nejnověji se problematikou modernizace zemědělství v Rakouském Slezsku zabýval RODAN, K.: *Dějiny zemědělství v Rakouském Slezsku v letech 1848–1918*. (Základní vývojové tendence). Ostrava 2008. Tam další literatura.

⁶ Österreichisches Staatsarchiv Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Inneres (1500–1800), Hofkanzlei (1500–1848), Inneres HK Allgemein Akten, Karton 680. Informace o zřízení KZS v Opavě, seznam ustavujících členů, činnost, financování, tištěný plán zemědělské společnosti. Zemský archiv v Opavě (=ZAO), f. Královská slezská zemědělská společnost Opava 1770–1811 (=KZS).

⁷ ZAO, knihovna ZAO, f. Sbírká patentů a cirkulářů, sig. Pt 8.

⁸ Tamtéž.

⁹ ZAO, KZS inv. č. 2. Tištěný plán stanov KZS vydaných u příležitosti založení společnosti z roku 1770, včetně obsazení funkcí.

¹⁰ ZAO, KZS, inv. č. 2. ZAO, f. Královský úřad Opava, inv. č. 1380, sig. 26/1, kart. 881. Personální záznam z roku 1777.

Financování společnosti

Každá hospodářská společnost měla být financována svým zřízovatelem. Pokud měla plnit svoji činnost bez problémů, potřebovala disponovat penězi. K dotování královské zemědělské společnosti se postavila vláda v první fázi vývoje velmi kladně. Společnost získávala částku 666 zl. Tato suma byla vyplácena každoročně až do roku 1795, kdy byla snížena na 200 zl. S tím souviselo také snížení peněz pro placené úředníky: kancléř dostal 200 zl., sekretář 150 zl. a kancelista 50 zl. Také tyto platy byly nakonec také nižší: kancléř získal 150 zl. sekretář 100 zl. a kancelistovi zůstala částka 50 zl. Aby se situace s financováním královské zemědělské společnosti nestala katastrofální, rozhodl se císař Josef II. (1741–1790) zavést imatrikulaci pro zemědělské úředníky panství. Imatrikulace byla nařízena dekretem z 19. prosince 1787. Tím dostala činnost zemědělské společnosti další rozměr a možnost nového financování. Podklady pro imatrikulaci úředníků se posílaly buď hromadně za celé panství, nebo se získávaly jednotlivě od úředníků. Žádost musela obsahovat základní informace o osobě. Následně byl vyhotoven zápis a po složení příslušné taxy obdržel žadatel imatrikulaci, která ho opravňovala k další činnosti jako hospodářského úředníka na zmíněném panství. Smysl těchto imatrikulací můžeme vidět ve dvou rovínách. První byla rovina byrokratická, tedy touha císaře Josefa II. mít pod kontrolou všechny úředníky v podunajské monarchii. Druhým důvodem bylo zavedení standardů pro úředníky, kteří se museli v budoucnu vzdělávat, aby si zabezpečili další hodnostní postup. Samotná imatrikulace úředníků byla rozdělena do 10 tříd. Za nejnižší třídu se platilo 24 krejcarů a za nejvyšší 4 zl. a 15 krejcarů. Podle císařského dekretu se měli všichni zemědělské úředníci imatrikulovat od 1. listopadu 1788 do konce roku tak, aby od 1. ledna 1789 byli všichni v rejstříku zapsáni. Bez osvědčení nemohli vykonávat úřednickou práci na panství. Pokud úředník odcházel z panství, musel odevzdat imatrikulační list opět královské slezské zemědělské společnosti. Tím bylo zabezpečeno, že se musí na novém panství imatrikulovat znovu. Samotný proces získání tohoto osvědčení měl proto přispět ke stálosti úřednického aparátu a zamezení jejich odchodu na jiná panství. Celkově v rámci zemědělské společnosti bylo v letech 1789–1811 imatrikulováno 782 úředníků.¹¹

Činnost zemědělské společnosti

Zemědělské společnosti byly zřizovány za účelem povznesení zemědělství v dané oblasti. To je také případ Královské slezské zemědělské společnosti. Hlavní činnost měla spočívat ve zmapování dosavadního zemědělského obrazu rakouského Slezska, vyhodnocení vhodnosti nových druhů plodin a zvířat, prosazení moderních technologií v zemědělské výrobě, aplikaci umělých hnojiv, péči o půdu, ustájení dobytka a v zavádění dalších modernizačních prvků.¹²

Doba vzniku zemědělské společnosti v Opavě spadá do celoevropské zemědělské krize, která vyvrcholila v době napoleonských válek. Rostoucí počet obyvatelstva a zvyšující se ceny potravin vedly k nepokojům a válkám. Toho si byly vědomy tehdejší státy a snažily se zabezpečit zvýšení produktivity v zemědělském sektoru. Všem bylo jasné, že se dosavadní způsob obdělávání půdy musí od základu změnit. Přetrvávající trojpolní systém, kdy jedna třetina polí ležela ladem, aby si odpočinula, musel být zrušen a přeměněn od základu. Je přirozené, že změna na tomto stavu se neuskutečnila ihned, ale postupně. Trojpolní systém byl nahrazen střídavým osevním postupem. Jeho význam tkvěl v zavedení nových plodin, které nevyčerpávaly půdu takovým způsobem. Tento střídavý osevní postup vznikl již v polovině 17. století ve Flandrech, odkud proniknul do Anglie, kde byl

¹¹ ZAO, f. KZS, inv. č. 201, kar. 7. Informace týkající se snížení platů placeným úředníkům v rámci KZS. ZAO, knihovna ZAO, f. Sbírka patentů a cirkulářů, sign. Pt 105.

¹² ZAO, f. KZS, inv. č. 2, kar. 1. Podrobný popis činnosti KZS.

zdokonalen, a následně se dostal zpět do Francie, odkud se šířil po celém kontinentu. Systém byl poměrně jednoduchý. V prvním roce se vysely okopaniny, ve druhém jarní obiloviny (jařiny nebo jař), ve třetím roce jetelovina a ve čtvrtém roce to byla ozimní obilovina (ozim). Tento systém střídavého osevního postupu se dále zdokaloval. První zmínku o podobném obhospodařování půdy z českého prostředí máme z roku 1767. Jednalo se o panství Nové Hrady. Osevní systém zde rozšířili na 10honný. Střídavé osevní postupy byly v našich zemích známy od poloviny 18. století, ale samotné zavádění do praxe probíhalo přibližně od roku 1770 po dobu dalších 80 let. Nelze tedy přesně stanovit hranici, kdy se začíná zemědělství modernizovat. Vše mělo svoji setrvačnost, navíc v zemědělství často přetrvávaly stereotypy, které nebylo snadné vymýtít. Za tímto účelem byla zřízena zemědělská společnost, která měla šířit mezi selským lidem a vrchností osvětu v zavádění nových plodin, technologií a dalších užitečných zemědělských faktorů.¹³

Hlavní problém, který řešila Královská slezská zemědělská společnost, spočíval v zavádění nových plodin a zvířat. Nejprve se podíváme na plodiny. Trendem v tehdejší zemědělství ohlašující modernizační prvky bylo zmenšování pastvin. Ty začaly být využívány pro pěstování nových druhů rostlin určených ke krmení dobytka. S tím souvisel přechod od volného pasení na pastvinách k ustájení ve chlévech. Následně došlo k zavedení pěstování pícnin, jako byl jetel, vojtěška nebo hrách. Zabezpečení větší plochy pro pícniny přímo souviselo se zvýšením počtu dobytka i s vyššími výnosy. Další novinkou byly hlízovité rostliny jako např. brambory, řepa, tuřín, brukve, a další. Tyto plodiny měly být vysazovány na nevyužitých půdách. V žádném případě nemělo docházet ke zmenšení plochy pro pěstování obilovin, které byly doposud vnímány jako strategická rostlina. S informacemi týkajícími se zavádění nových plodin se setkáváme již v prvním roce fungování Královské slezské zemědělské společnosti. Navrhovalo se zrušit obecní pastviny a na jejich místě pěstovat pícniny. O celé problematice probíhaly obsáhlé debaty mezi všemi členy společnosti. Každý člen k tomu vydal svoje stanovisko na základě vlastních zkušeností. To byla ta nejdůležitější činnost, kterou měli členové vyvíjet – sledovat nové trendy v zemědělství a aplikovat je na pokusných polích nebo se vyjadřovat na základě dotazů centrální vídeňské vlády k jednotlivým zemědělským problémům.¹⁴ Kromě zavádění pícnin se velké podpoře začaly těšit také brambory, které se postupně šířily rakouským Slezskem. Vídeňská vláda informovala jednotlivé zemědělské společnosti o nové možnosti kultivace brambor. S pokusy v oblasti pěstování této plodiny se začalo již v Sedmihradsku, kde bylo dosaženo vynikajících výsledků. Zejména v horských oblastech, kde se nacházela chudá půda, byly výnosy velké. Z brambor bylo navíc možné získat škrob, který našel široké využití v mnoha oblastech. Také v rakouském Slezsku se postupně zavádělo pěstování této rostliny. Jedny z prvních informací máme z nízkého knížectví, kde se touto problematikou zabýval člen zemědělské společnosti Filip Mükusch. Došel k závěru, že tato oblast je vhodná pro větší pěstování brambor. Tato nová plodina se sice začala pěstovat od roku 1770 ve větším měřítku, k jejímu skutečnému využití došlo až v důsledku válek o bavorské dědictví. Kvůli nedostatku potravin tehdy začali vojáci jíst brambory, které byly původně určeny pouze pro krmné účely. Díky tomu se na ně v následné době nepohlíželo jako na krmnou plodinu, ale nově získaly strategický význam ve výživě obyvatelstva. Zavedení brambor pro obyvatelstvo však trvalo delší dobu a plně se projevilo až v období napoleonských válek, kdy se již zcela běžně objevovaly na jídelníčku našich předků.¹⁵

¹³ BERANOVÁ, M. – KUBAČÁK, A.: c. d., s. 242–244.

¹⁴ ZAO, f. KZS, inv. č. 3–15, kar. 1. Na všech schůzích byl řešen problém s pícninami v Rakouském Slezsku. Většina členů KZS se vyjadřovala k novým trendům zmenšování obecních pastvin a výsevu kvalitních pícnin na zkvalitnění celkového zemědělského výnosu.

¹⁵ ZAO, f. KZS, inv. č. 4–5, kar. 1.

V dalších letech působnosti zemědělské společnosti se řešily hlavně problémy se zaváděním píce a brambor. To byl hlavní problém v oblasti rostlinné výroby. Okrajově se řešily problémy s lesním hospodářstvím a novými technologiemi. Diskuse se vedly o zařízení na vytahování pařezů, které byly otištěny v celostátních novinách *Realzeitung*. Všichni členové se vyjadřovali k této novince a jejímu využití ve slezských lesích a navrhovali mírné konstrukční úpravy. Stroj na klučení byl hodnocen členy společnosti kladně. V lesích byl vždy největší problém s pařezy, které bylo nutné odstranit, aby se na jejich místě mohly vysadit nové stromy. Většinou byly nechávány poddaným, kteří je vykopávali a dřevo zpracovávali na otop. Tento postup byl však pomalý a nevedl k trvalým výsledkům. Proto bylo nutné zavádět také do lesů moderní technologie, které měly za cíl zlepšení celkového stavu.

Královská zemědělská společnost nefungovala pouze samostatně, ale čile komunikovala s ostatními společnostmi v podunajské monarchii. Velkou roli zde hrála C. k. zemědělská společnost ve Štýrsku, která měla bohaté zkušenosti se zakládáním lesů s využitím moderních technologií. Neznamenalo to však, že by královské zemědělské společnosti chyběly vlastní zkušenosti, aby mohla radit jiným podobným organizacím. V případě mořeny barvířské (*Rubiatorum*) měla královská zemědělská společnost velké zkušenosti a mohla informovat o problémech s jejím pěstováním ve Slezsku, se kterými se někteří členové setkali.¹⁶

Kromě moderních lesních strojů se začala stejná problematika řešit i v oblasti obhospodařování polí. Dosavadní typy rádel již nedostačovaly. Nebyly schopny obracet půdu, proto byly zaváděny desítky nových pluhů, které měly zvýšenou ornou desku, díky které dostatečně kypřily pole. S tím souvisela samozřejmě modernizace dalšího nářadí používaného v zemědělství.¹⁷

Ve Slezsku se počítalo se zaváděním technických plodin, z nichž se nejvíce měla rozšířit mořena barvířská. Průkopníkem v pěstování této technické plodiny byl Jan Leopold Falder, člen slezské zemědělské společnosti. Ten věřil v nástup nové technické plodiny a jejího rozšíření do Slezska. Žádal vládu o dotaci na její pěstování ve výši 1300 zl. Společnost však tento návrh nepodpořila, protože podle jejího vyjádření nebyla ve Slezsku vhodná půda pro pěstování této technické plodiny.¹⁸

V oblasti živočišné výroby se královská zemědělská společnost nejdříve zaměřila na rozvoj včelařství a s tím související výsadbu okrasných stromů, jako jsou lípy. Zde zaznamenáváme velký úspěch. Před zřízením hospodářské společnosti bylo ve Slezsku 397 úlů vrchnostenských a 4222 poddanských. Modernizovat včelařství v této oblasti bylo poměrně složité. Zdejší klima bylo velmi chladné a navíc zde nebyly vhodné stromy a keře k opylení. Proto se královská zemědělská společnost snažila zvýšit výsadbu stromů u měst a vesnic. Ničení nově vysazených stromů bylo pod pokutou až 10 zl. Tím se zabezpečil dostatek vhodných stromů pro opylování. Poté se začala řešit otázka zvýšení počtu včelařů. Vypisovaly se pravidelné soutěže, ve kterých nejlepší dva včelaři dostali po 10 zl. To byl také jeden ze stimulů, který vedl ke zvýšení počtu včelstev. Počátkem 19. století se celkový počet úlů v Rakouském Slezsku zvýšil na 13 794. To naznačuje, že královská zemědělská společnost svůj úkol na tomto poli splnila a přispěla svojí činností k velké modernizaci včelařství.¹⁹

¹⁶ Tamtéž, inv. č. 6–9, kar. 1.; inv. č. 44. Mořena barvířská byla v Evropě a Asii využívána kvůli barvivu, které obsahuje v kořenovém systému. V Rakouském Slezsku se dělaly pokusy s barvivem, bohužel nebylo zde vhodné klima a od pěstování se upustilo. BIDLOVÁ, V.: *Barvení pomocí rostlin*. České Budějovice 2004, s. 26.

¹⁷ Tamtéž, inv. č. 18, kar. 2.

¹⁸ Tamtéž, inv. č. 22, 69.

¹⁹ ZAO, f. KZS, inv. č. 50, 51. ZAO, f. Krajský úřad Přerov, sig. G 236, nová výsadba stromů podél cesty z Frýdku do Slezska. Měla sloužit jako inspirace pro oblast Přerovského kraje. Tamtéž, W 414, chov včela a vypisování přemií. JIRÁSEK, J.: *c. d.*, s. 508.

Další oblastí zemědělství byl chov ovcí, který po zrušení komerčního koncensu přešel na královskou slezskou zemědělskou společnost. Ta měla nyní nový úkol – šířit povědomí o nových typech ovcí. Vláda zřídila za tímto účelem státní šlechtitelskou stanici v Mercapouilu (chorvatské město Mrkopalj), ale v rakouském Slezsku byl zájem o nová plemena pouze minimální. Pouze na panství Dívčí Hrad bylo nové plemeno s úspěchem vyzkoušeno a chovalo se zde na konci 18. století až 1500 kusů ovcí. V samotném rakouském Slezsku byly dvě oblasti chovu těchto zvířat – Opavsko a Těšínsko. Hodnotnější druh se choval na Opavsku. Jednalo se o druh selské ovce, která měla kvalitnější vlnu. Ta se pak z této oblasti vyvážela do Německa a Holandska. Hlavním důvodem vývozu vlny byla její dobrá cena a kvalita, která konkurovala tamějším chovatelům. Na Těšínsku se chovala tzv. valaška, která měla horší vlnu, jež se nevyvážela, ale spotřebovávala se v místě produkce. Podle vyjádření členů královské zemědělské společnosti nebylo v rakouském Slezsku zapotřebí zavádět nové plemeno, kvůli klimatickým podmínkám. Nová plemena trpěla nemocemi kopyt z chladného a vlhkého klimatu. Proto společnost doporučovala zachovat stávající chov ovcí a nová plemena zavádět pouze v teplých nížinných panstvích na Opavsku.²⁰

Nejdůležitějším úkolem královské zemědělské společnosti byla podpora rozšíření píce a přechod ke stájovému chovu dobytka. To se ukázalo jako velmi praktické zejména při nemocích krav. Společnost pravidelně informovala širokou veřejnost o prevenci i o nových metodách v boji s nemocemi. S tím souvisel také důraz na kvalitní lékařské znalosti, které panští úředníci měli bez problémů ovládat. Měli proto absolvovat čtyřtýdenní bezplatný kurz před vlastní imatrikulací zakončený zkouškou z léčení dobytka. Tím se měla šířit osvěta před vážnými nemocemi dobytka.²¹

Hlavní činnost královské zemědělské společnosti spočívala v podpoře celkové modernizace slezského zemědělství. Za tímto účelem měla společnost aktivovat širokou selskou masu a probudit u ní zájem o zkvalitnění vlastního zemědělství. Vypisovaly se ankety pro nejrůznější zemědělské návrhy. Výherci pak dostali peněžitou odměnu. Za celou dobu trvání slezské zemědělské společnosti však nebyla vypisována žádná taková soutěž. V návrzích členů měly být vypisovány ankety týkající se nejpálčivějších problémů, jako například ustájení dobytka, podpora pícnin, přechod ke střídavému hospodaření.

S osvětovou činností souvisela také vydavatelská práce. Společnost vydala v době potravinové krize leták s informacemi o pěstování brambor. Podobný leták byl pak vytištěn ještě v roce 1775. Později se ještě objevil *Zemědělský katechismus* Jana Bedřicha Mayera. Poté již společnost netiskla vlastní materiál, ale soustředila se na přerozdělování tiskovin od gubernia. Je velkou škodou, že společnost nebyla v osvětové činnosti aktivnější. Vše souviselo s malou členskou základnou, která ohrožovala samu podstatu společnosti. Nakonec vše vyvrcholilo jejím splnutím se sesterskou organizací na Moravě.²²

Závěr

Pro dějiny zemědělství v rakouském Slezsku má Královská slezská zemědělská společnost zcela mimořádný význam. Vznik společnosti spadá do doby, kdy podobné společnosti vznikaly v celé Evropě. Podunajská monarchie nemohla zůstat pozadu a zakládala tento typ společností v jednotlivých korunních zemích. V rámci českých zemí vznikly zemědělské společnosti

²⁰ ZAO, f. KZS, inv. č. 5, 14, 18, 19, 26, 43.

²¹ Tamtéž, inv. č. 58, 65.

²² ZAO, f. KZS, inv. č. 27–32.

v Čechách a na Moravě. Velký problém, s kterým se potýkala slezská zemědělská společnost, byl v oblasti personální. Nicméně i přes tento problém se podařilo šířit mezi slezskými rolníky a statkáři nové modernizační myšlenky. Hlavní úkoly v šíření pěstování nových druhů rostlin a chovu zvířat se pomalu začaly prosazovat. Dělo se tak nesporně s velkým přičiněním královské zemědělské společnosti. Samotná její existence dávala na vážnosti zbytku rakouského Slezska, které setrvalo v českém státě. Proto v této oblasti působila samostatná zemědělská společnost 40 let a byla zrušena až v roce 1811, kdy se již značně projevovaly personální problémy společnosti. Gubernium proto rozhodlo, že se slezská zemědělská společnost sloučí s moravskou a vznikne tak moravsko-slezská společnost, jež fungovala až do roku 1942.²³

PhDr. Marek Vařeka, Ph.D.
Masarykovo muzeum v Hodoníně
Zámecké nám. 27/9
69501 Hodonín
Česká republika
e-mail: m.vareka@masaryk.info

²³ Moravský zemský archiv v Brně, f. G 82, Hospodářská společnost v Brně 1769–1942.